Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

מילגרוים, 01.01.1923, page 33

הקדוש ישראל וואַקסער ז״ל.

א בריף פון ח. נ. ביאַליק.

די צוויי זאכן פון דעם טראגיש אומגעקומענעם יונגען שריפטשטעלער, ישראל וואַקסער ז״ל, זיינען צוגעשיקט געווארן פון ח. נ. ביאַליק׳ן צו דער רעדאקציע פון „רמון״ מיט א בריף, וועלכער אנטהאלט א שטיקל געשיכטע פונ׳ם טרויריגן לעבן און נאך טרויריגערן סוף פון א יונגער אויפ־שטרעבענדער קראפט, וועלכע וואלט געקאנט ווערן א צירונג אין אונזער ליטעראטור, וועלכע איז אָבער אונטערגעשניטן געווארן פאר דער צייט. וואקסער איז געפאלן א קרבן אין די אוקראינער פּאָגראמען. צווישן די טויזנטער קדושים, וואס זיינען אין יענער צייט געפאלן און צעטרעטן גע־ווארן אונטער די פיס פון די בלוטדורשטיגע חיות רעות אין מענשליכער געשטאלט, איז אויך אומגעקומען אָט דאס יונגע, פיל־צוזאגענדיגע לעבן פון דעם אנפאנגענדען דיכטער, הקדוש ישראל וואַקסער זכרונו לברכה, און מיט א באזונדערן געפיל פון ווייטאג און צער שטעלן מיר דא דעם ערשטן ציון פאר זיין ליכטיגן אנדענקען.

מיר געבן דא אן אויסצוג פון ביאליק׳ס בריף צו דער רעדאקציע פון „רמון״, איבערזעצט פון דעם העברעאישן.

„געעהרטע רעדאקציע, איך נעם אויף מיר איצט א שליחות, אייך איבערצוגעבן פאר׳ן „רמון״ צוויי זאכן פון א אנפאנ־גענדן שרייבער מיטן נאמען ישראל וואקסער. דאס איז בא מיר זעהר א טייערע פארבליבענע זאך, וואס דערמאנט מיך דעם גרויסן טרויער פון די נאָר־וואס איבערגעלעבטע אומגליקליכע צייטן, און איך בעט אייך ניט אבזאגן־זיך פון אפדרוקן זיי אין אייער צייטשריפט. דער דאזיגער יונגערמאן, וואס איר האט אודאַי אפילו זיין נאמען קיינמאל ניט געהערט, איז געווען בא־שטימט צו גרויסקייט. אין אלץ וואס איז ארויס פון זיין פעדער, דערקענט מען באלד די סמנים פון א אדלער. די לופט זיינע — איז די לופט פון די „עולמות עליונים״, דארט וואו די „ריינע מירמעלשטיינער״ זיינען, און דער פליה זיינער — איז מעכטיג און פריי. ווען דער דאזיגער שרייבער וואלט אונז געבליבן, — ווער ווייסט, וואָסער א גוטס ער וואלט אונז געווען געבראכט פאר אונזער ליטעראטור. צום אומגליק איז ער אונז פארכאַפּט געווארן פאר דער צייט. די געשיכטע פון דעם יונגענמאן איז קורץ און שרעקליך. ס׳איז כדאי זי דא צו פארצייכענען.

א יאר פיר צוריק (אנהויב פרילינג 1919, דאכט זיך), איך בין נאך געווען דעמאלט אין אדעס, האט מען מיר געבראכט א בחור, א לאנגן, א מאָגערן, אן „אראפּ״, מיט טיפע, ברענענדיגע אויגן — א אנפאנגענדער שרייבער. שווייגענדיג האט מיר דער בחור דערלאנגט א רעקאָמענדאציע־בריף פון אנשי שלומנו אין באקו, וואו ער האט צו יענער צייט געלעבט, און דערמיט — אויך א פעקעלע „כתבים״, וועגן א „מיינונג״. און שווייגענדיג האָט ער פארלאזט מיין צימער, צוזאגענדיג נאך אמאל אריינצוקומען, הערן מיין מיינונג. די כתבים זיינען געווען אין יידיש און האבן אנטהאלטן לעגענדעס און מעשהליך פאר גרויס און קליין. איך האב נאר אנגעהויבן לייענען — און איך בין פארגאפט געווארן: נאך קיינמאל איז מיר ניט פארגעקומען עפּיס אזוינס צו לייענען בא א אנפאנגער. א ברענענדיגע מעכטיגע פאַנטאַזיע, א פליה פון א בליץ, א זיכערע האַנט, א פרייער גייסט, א סטיל א שניידענדיגער — ממש א בריטווע א שאַרפע. און וואס ס׳האט מיך נאך מער פארוואונדערט: אָט די רייפקייט פון גייסט! ניט אנדערש ווי דער דאזיגער „אנפאנגער״ האט שוין אלע זיבן גיהנם׳ס פונ׳ם לעבן, אבער אויך אלע זיינע פונפציג טויערן פון פארשטאנד, הינטער זיך. — און איך האב מיר גלייך א טראכט געטון: אַ אָדלער!

און אז דער בחור איז אין עטליכע טעג ארום ווידער געקומען, האב איך געפרובט אים עפנען דאס מויל — אבער אומזיסט. איינמאל פאר אלעמאל — א שווייגער. זיינע גרויסע שווארצע אויגן ברענען און ער שוויגט. צו די ווינציגע פּרטים וועגן אים, וואס איך האב שוין געוואוסט פונ׳ם רעקאָמאנדאציאנס־בריף, איז מיר גאר ניט צוגעקומען. פון יענעם בריף האב איך געוואוסט, אז דער בחור האט אין באקו זיך באשעפטיגט מיט העברעאישער לעהרעריי, אז ער האט פארעפענטליכט דארט אין א צייטווייליגער העברעאישער צייטשריפט א פאר זאכן פון זיינע ערשטע ליטעראַרישע פּריוון, אז איצט שרייבט ער אַסך אויף יידיש און מבינים זאגן אים צו א צוקונפט — מער גארניט.

דער בחור איז ווידער שווייגענדיג אוועק און מער ניט געקומען. א טייל פון די כתבים, וואס איך האב ניט באוויזן דורכצולייענען, זיינען נאך בא מיר פארבליבן, אבער דער בחור האט זיך מער ניט געוויזן. איך האב נאכגעפרעגט אויף אים, אלע באקענטע האב איך געפרעגט: האט איר ניט געזעהן, קענט איר ניט אַזאַ און אזא בחור? — קיינער ווייסט ניט. פאר־פאלן געווארן דער בחור. ניטאָ אים. נאך שלימער איז געווען, וואס דער אנדערער יונגערמאן, וועלכער האט אים צו מיר געבראכט — און דאס איז געווען איינער פון מיינע תלמידים אין אָדעסער לעהרערסעמינאַר — איז אויך פלוצים פארפאלן געוואָרן. ער איז, דאכט זיך, קראנק געווארן און איז ערגיץ וואוהין אוועקגעפארן.

איינמאל — אין איינעם פון יענע שרעקליכע טעג אין אדעס — קום איך אהיים פארנאכט־צו. דאס איז געווען, ווי געזאגט, אין יענע פינסטערע צייטן פון שרעק און ציטערניש. פון נאהנט און פון ווייט האבן זיך

Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

געטראגן ידיעות וועגן מאָרד און פארניכטונג. „ווייסע” און „געלע„ (אוקראינישע) באַנדעס, רויבער און רוצחים פון אלע מינים, האבן זיך צעלאָזט איבער אלע יידישע ישובים אין דרום פונ׳ם לאנד צו שעכטן און פאַרטיליגן. די נעכט אין אדעס זיינען געווען פינסטער אין שטוב ווי אין דרויסן, אהן א ליכט, אהן א לאַמטערן. יעדער גאַס־ווינקעל — א טויט געפאהר, יעדע באגעגענדיגע געשטאלט — א שרעקבילד. קומט איינער אהיים צו נאכט־צו מיט׳ן מאנטל — דארף ער גומל בענשען. און אָט קומענדיג אהיים אין איינעם פון יענע אָוונדען — דאס איז געווען, דאכט זיך, תחלת אָסיען־צייט — מיד, צעבראכן און דערשלאָגן, קוים די נשמה האַלט זיך אין מיר. שלאג איך מיך פלוצים אן אין פינסטערן קאָרידאָר אויף צוויי פרעמדע שאָטענס, וועלכע שטייען פאר דער טיר פון מיין וואוינונג.

ווער איז דא?

קיין ענפער. ס׳הערט זיך נאָר א כליפען, א אונטערגעהאַקטעס, א שטילעס, א פארשטיקטעס.

איך האב אריינגעפירט די שאָטענס אין שטוב אריין. באם שוואכן שווינדעלנדן ליכט פון דעם קנייטל אין בוימעל־קאניק, וואס כ׳האב קוים אנגעצונדן — דאס איז דעמאלט ניט קיין גרינגע מלאכה געווען — האט זיך פאר מיר באוויזן א טויטעס סקעלעט־געזיכט פון א אויסגעדאַרטן שווינדזיכטיגן יינגל (וואו האב איך דאס געזיכט שוין געזעהן?) און א מיידל גע־קליידעט אין שווארץ. ביידע כליפען זיי שטיל, ביידע ציטערן זיי מיט אלע איברים.

וואס האבן זיי צו טון דא אין אזא געפעהרליכער שעה? ווער זיינען זיי?

מיט האלבע פראזעס, איבערגעהאקט פון פארשטיקטן כליפען, האט מיר דער יינגלינג קוים דערקלערט, אז דאס איז ער, דער אמאליגער הערער פון מיינע לעקציעס (אין עטליכע חדשים האט ער זיך אזוי פארענדערט, אז איך האב אים ניט דערקענט!) און ער האט עס מיר דאן געבראכט יענעם בחור מיט די כתבים. דאס מיידל איז זיין שוועסטער, און געקומען זיינען זיי איצט אפנעמען בא מיר די פארבליבענע כתבים פון זייער ברודער...

ער האט קוים פארענדיקט און פונ׳ם פינסטערן ווינקעל אנטקעגן האבן פלוצים ווי אויפגעבליצט פאר מיר צוויי גרויסע ברענענדיגע אויגן און א גרויל איז מיר איבערגעגאנגען איבער׳ן גאנצן לַייב.

ווי! — האב איך אויסגעשריגן — זייט איר דאס דער ברודער פון דעם בחור מיט די כתבים? פאר וואס האט איר עס מיר ניט געזאגט? און וואו איז ער אצינד? וואו איז ער? וואו?

די דאזיגע פראגן האבן זיך מיר געריסן פונ׳ם מויל אהן חשבון, אהן באטראכטן. דאס הארץ האט מיר שוין געזאגט וואו ער איז. אבער אָט דאס האַרץ טאקע האט מיר דיקטירט די כאפענדיגע פראגעס, כדי צו דערווייטערן דעם סוף, כדי צו פארדעמפען זיין שלעכטע נבואה.

און דאס, וואס איז מיר כמעט קלאר געווען פון טעמפען געפיהל, איז באלד נאך קלארער געווארן פון די רייד פונ׳ם ברודער און שוועסטער. זייער ברודער פון די כתבים איז דעמאלט צו מיר מעהר ניט געקומען מחמת שעמעוודיגקייט. ער איז זעהר פיינפיליג געווען און זיך געהיט עמיצן צו פיל מטריח צו זיין. א שעמעוודיגער און א שווייגער איז ער געווען, כמעט א שטומער אין פרעמדער געזעלשאפט, כאטש א גלענצענדער רעדנער אין דער עפענטליכקייט. אזוי איז ער אויך געווען שטאלץ און זעלבסטבאוואוסט אין זיך און עניוותדיג, אונטערטעניג פון דרויסן, לייכט צו מענשען און נאכגיביג צו חברים, בכלל א מענש פון געגנזעצליכקייטן. דער פאטער זיינער — א פרומער רב אין א קליין שטעטיל פון קיעווער גובערניע, די מוטער — א עדלע פרוי, אביסל פריידענקעריש און געבילדעט. קינדווייז האבן אים די עלטערן געהאלטן פאר אומפעהיג און געוואלט אים אפגעבן צו׳ן א בעל מלאכה. ער אבער האט געדורשט נאך בילדונג און ער איז אנטלאפן פון דער היים, נאך גאר א יונגינקער, זיך געוואלגערט אין דערפער און שטעטליך און געווייקט אין ביכער. מיט זיין גרויסער התמדה האט ער זיך ערווארבן אביסל קענטניש און באקומען א שם פון א אויסגעצייכנטן בחור. צוליב פרנסה האט ער, ווי געוועהנליך, זיך פארנומען מיט לעהרעריי. אין דער ערשטער צייט ווען ס׳האט זיך אין אים דערוועקט דער שרייבערשער טאלענט, האט ער געשריבן העברעאיש, אבער ס׳איז אים ניט געלונגן עפיס אפצודרוקן אין דער שפראך. דאן האט ער זיך גענומען צו יידיש — און ס׳האט אים געגליקט. ער האט געשטרעבט צו גרויסן און געגלייבט אין זיינע כחות, די ליטעראטור איז ביי אים געווען דאס גאנצע חיות, די שאפונג — זיין אטעם. זיין שטורמישן גייסט האט ער אויסגעגאסן ניט נאר אין ליטעראַרישע ארבייטן, נאר אויך אין זיינע וואונדערפולע בריף, וואס ער האט געשריבן צו די עלטערן און צו אלע זיינע ליבע. ער האט די גאנצע צייט ניט אויפגעגעבן די האפנונג אויסצוגיסן זיין גייסט אין דער העברעאישער שפראך; נאר מחמת זיינע גרויסע פאדערונגען צו זיך אליין, האט ער עס אלץ אפגעלעגט פון טאג צו טאג, ביז ער וועט אויף אזוי פיל קונה־שלמות זיין אין דער שפראך, אז זי זאל זיין בא אים אין די הענט „כחומר ביד היוצר”. צוליב דעם איז ער אוועק פון באקו, וואו ער איז אנגעקומען אלס העברעאישער לעהרער, און זיך געלאזט קיין אדעס, די שטאט פון העברעאישע שרייבער אין יענער צייט, און דאן האט מען אים געבראכט צו מיר. נאר איידער עפיס וואס־ווען, האבן אים דערווייל די פרנסה־פארהעלטענישן פארטראגן אין א קליין שטעטיל, קיין קריוועאזער (כערסאנער גובערניע) אלס א לעהרער פאר העברעאיש אין דארטיגער גימנאזיע. דארט איז געווען אויך זיין שוועסטער אלס העברעאישע „גננת” (לעהרערין אין א קינדערגארטן). און דעם 24 טן אייר 1919, ווען אויף קריוועאזער איז אנגעפאלן א באנדע קאזאקן און געמאכט א שחיטה אויף דער יידישער באפעלקערונג, איז אויך דער שרייבער־אנפאנגער, ישראל וואקסער, א קרבן געפאלן.

קיינער, פארשטייט זיך, האט ניט געוואוסט וואס פאר א פארלוסט מ׳האט דא געליטן, קיינער האט אים ניט געפיהלט. א „אנפאנגער”, וואס האט נאך כמעט ניט אנגעפאנגען — ווער זאל זיך עס אויף אים אומקוקן? צוליב דעם ווערט אבער דער פארלוסט ניט קלענער. אין דער ליטעראַרישער ירושה פונ׳ם דערמארדעטען האב איך געפונען אסך פערל, דערצעהלונגען, לעגענדעס, מעשהליך און משלים פאר גרויסע און פאר קינדער, אויך דראמעס, — און אויף אלעם ליגט דער שטעמפעל פונ׳ם

Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

מילגרוים, 01.01.1923, page 35

גרויסן, אמת׳ען, ניט געפעלשטן טאלענט. אין איינציגע שטעלן בלישטשן פונקן פון געניאליטעט. מ׳קאן, פארשטייט זיך, געפינען אויך פעהלערן, פארהאן ערטער געכובנעטע; אמאל גיט א ברי אין אויער עפּיס א פאלשע קאמבינאציע — אבער קיין איינציגער שטריך פון באנאליטעט און שאבלאן. אין זיין סטיל איז פארהאנען עפּיס א נייע מזיגה, וועלכע איז מיר ניט באוואוסט אין אונזער נייער ליטעראטור, — א שארפע, א מאדנע, פאר וועלכער איך געפין ניט קיין באצייכנונג. דאס איז א וואונדערליכע קאמבינאציע פון א ווייטער, "פרעמדער" משונה׳דיגקייט, א פיינע און צארטע משונה׳דיגקייט, אראפגעבראכט פון א ריינער, געלייטערטער הויך, און פון א געזונטער, שיינער פשטות, וואס איז אונז אזוי נאהענט, די פשטות פון דער "היים", פון די פאלקס־אוצרות. א מין שווערמערישע קלוגשאפט און ריינע, צנועות׳דיגע אויסגעלאסענקייט איז אין אים דא, עפּיס א מין העכערער פארשטאנד, א קאלטער און פלאמענדער אין דער זעלבער צייט. און פלוצים גיט א שיין אויף א זאץ, אזוי ווי א בליץ — און ער באלויכט ביז צום טיפסטן פונ׳ם אפגרונד.

פונ׳ם גאנצן פעקעל האב איך אויסגעקליבן — מיט רשות פון די יורשים — צוויי קליינע זאכן, וועלכע איך שיק אייך דא (אין זיבן טעג ארום" און "די לעצטע טרער"). דאס זיינען נאך ניט די סאמע בעסטע זאכן, נאר גראד פאר זיי האט זיך געפינען א זעלטן געצייכענטער איבערזעצר אין העברעאיש. לאמיר האפן, א עס וועט געלונגן די יורשים איינגיכן ארויסצוגעבן די גאנצע זאמלונג פון וואקסערס כתבים איןביידע שפראכן, יידיש און העברעאיש, דעמאלט ערשט וועט אונזער עולם איינזעהן ווי גרויס ס׳איז דער פארלוסט וואס מיר האבן פארלוירן דורכן טויט פון ישראל וואקסער, וועלכער האט קוים ערשט אנגעהויבן זיין אמת׳ן לעבן — דאס לעבן פון א שאפענדן קינסטלער צווישן זיין פאלק.

זאל די נשמה זיינע רוהען אין אייביגן לעבן.

הַאמבורג, ט״ו טבת, ה׳תר״פג.

ח. נ. ביאליק.